

Grażyna Gunia

Opinia dorosłych osób z wadą słuchu na temat integracyjnego systemu kształcenia

We współczesnym systemie szkolnictwa dziecko z wadą słuchu może uczyć się:

- w szkole masowej, w ramach integracji częściowej lub całkowitej,
- w szkole specjalnej dla dzieci głuchych lub niedosłyszących.

Wybór szkoły musi być decyzją bardzo dobrze przemyślaną, w przeciwnym razie konsekwencje poniesie dziecko (Eckert 1978).

Zagadnienie wspólnego nauczania i wychowania dzieci niepełnosprawnych wraz z ich pełnosprawnymi rówieśnikami było przedmiotem rozważań wielu teoretyków i praktyków oraz wynikiem poszukiwania optymalnych sposobów przygotowania niepełnosprawnych do życia w ciągle zmieniających się warunkach.

Na początku XIX wieku, w wielu krajach wprowadzono system wychowania uczniów głuchych w szkolnictwie powszechnym, przewidując i zapewniając im pomoc pedagogiczno-specjalistyczną. Współcześni teoretycy (T. Gałkowski 1992; M. Góral 1984; A. Maciarz 1992) uważają, że najlepszą drogą do integracji jest integracja szkolna. Od kilkunastu lat obserwujemy poczynania zmierzające do umieszczenia dziecka z wadą słuchu w szkole masowej. Tendencja ta stała się swoistego rodzaju „modą”, w której zapominamy o samej jednostce niepełnosprawnej, jej rzeczywistych możliwościach, a także optymalnych celach jej kształcenia i rewalidacji.

Komisja Integracji Międzynarodowego Biura Audiofonologii w listopadzie 1991 roku wyodrębniła czynniki istotne dla integracji, dzieląc je na cztery grupy:

- odnoszące się do samego dziecka z wadą słuchu,
- związane z placówką szkolną,
- wiążące się z zespołem specjalistycznym,
- łączące się z rodzicami i nauczycielami (T. Gałkowski 1992).

W niniejszym opracowaniu przyjęto rozważać termin „integracja” w dwóch aspektach:

- jako integracja społeczna, czyli akceptacja osoby niepełnosprawnej przez środowisko ludzi pełnosprawnych, tzn. akceptacja jej zaburzeń i ograniczeń wynikających z wady oraz jej możliwości i potrzeb,

– jako integracja funkcjonalna osoby niepełnosprawnej, rozumianej jako możliwie pełne uczestnictwo w życiu społecznym, akceptacja własnego kalectwa, aktywne zespolenie ze środowiskiem ludzi niesłyszących lub słyszących.

Pełna integracja ma szansę powodzenia tylko tam, gdzie zachodzi scalenie pomiędzy wyżej wymienionymi aspektami i czynnikami.

Liczne badania wykazały (G. Gunia 1988; K. Kierejczyk 1970; A. Stecewicz 1985), że rezultaty integracyjnego nauczania dzieci z wadą słuchu mogą być bardzo dobre, czasem zadowolające, lecz nie brakuje również niepowodzeń szkolnych.

Opracowania dotyczące oceny integracji przedstawiają zazwyczaj postawy osób słyszących, zajmujących się surdologią, które to postawy prof. Harlan Lane z Uniwersytetu w Bostonie, określa terminem: audyzm. Audyzm to postawa ogółu słyszących wobec niesłyszących przejawiająca się autorytatywną opinią, gdzie i jak powinny żyć oraz czym zajmować się osoby głuche.

Aby zapobiec niepowodzeniom integracyjnego systemu kształcenia, należy wykorzystać doświadczenia i opinie osób z zaburzonym słuchem na temat tego systemu. Jest to kapitał wiedzy, którego nie można zmarnować.

Metodologia badań

Główny problem badawczy dotyczył oceny dorosłych osób z wadą słuchu na temat integracji, która była ich udziałem.

Kryterium doboru grupy badawczej uwzględniało tylko te osoby, które mają uszkodzony narząd słuchu, uczęszczały do szkoły masowej integracyjnego systemu nauczania i wychowania.

Główny problem badawczy miał za zadanie:

- ukazać integrację widzianą oczyma dorosłych niesłyszących oraz określić ich opinie na temat warunków szkolnych, nauki szkolnej oraz zespołu nauczycieli,
- ocenić integrację społeczną i funkcjonalną przez określenie postaw niesłyszących wobec samego siebie i wobec drugiego człowieka, relacji z nauczycielem i rówieśnikami, uczestnictwa we wspólnych zajęciach, postaw wobec obowiązków, pracy.

Znajomość postaw i opinii pozwoli ustalić, na ile koncepcja nauczania jednostek z wadą słuchu wspólnie ze słyszącymi jest słuszną i jakie niesie ze sobą zalety, wady, skutki.

Materiał empiryczny zebrano przy pomocy kwestionariusza wywiadu, składającego się z trzech części pytań dotyczących: danych osobowych badanego, przebiegu integracji, opinii i oceny badanych na temat integracyjnego systemu kształcenia.

Badania przeprowadziła grupa studentek studiów dziennych, w ramach seminarium magisterskiego, pod kierunkiem autorki artykułu.

Charakterystyka grupy badawczej

Charakterystykę grupy badawczej opracowano na podstawie analizy materiału empirycznego uzyskanego z pierwszej części kwestionariusza wywiadu: dane osobowe.

Badaniami objęto 25 osób. Wiek badanych charakteryzował się dużą rozpiętością, od 18 do 60 roku życia. Większość osób (75%) urodziła się z wadą słuchu lub ją utraciła w okresie niemowlęcym i we wczesnym dzieciństwie. Najczęstszą przyczyną zaburzeń słuchu było uszkodzenie nerwu słuchowego, zapalenie opon mózgowych oraz zapalenie ucha. Według klasyfikacji audiometrycznej (O. Périer 1992) najwięcej osób (47%) ma głębokie i poważne (37%) upośledzenie słuchu, najmniej (16%) ma średnie upośledzenie słuchu (40-70 dB). Tylko 37% badanych uczęszczało do przedszkola masowego, a 58% nie było objętych opieką rewalidacyjną przez poradnię. Stwierdzono, że 64% osób korzysta systematycznie z aparatu słuchowego, który otrzymały w dzieciństwie (25%), w czasie nauki szkolnej (25%), i w wieku dorosłym (38%).

Należy zaznaczyć, że aż 84% badanych osób niesłyszących legitymuje się średnim i wyższym wykształceniem. Pozostałe 16% osób osiągnęło wykształcenie zawodowe. W badanej grupie 35% osób jest czynnych zawodowo, 9% przebywa na rencie, a 15% jest studentami. Wśród badanych mężczyzn reprezentowane były następujące zawody: inżynier (konstruktor, mechanik, nauczyciel), urzędnik, technik mechanik, stolarz, zecer, szlifierz. Z kolei kobiety reprezentowały takie zawody jak: filolog-rusycysta, architekt, fizyk, księgowa, technik dentystyczny, psycholog, bibliotekarz, krawiec, operator komputera, tkacz.

Wyniki badań

Jednym z problemów badawczych było określenie i ocena funkcjonowania czynników istotnych dla integracji, takich jak warunki szkolne oraz zespół nauczycieli i specjalistów.

Nauczyciel mający w klasie ucznia z wadą słuchu musi otoczyć go szczególną opieką i zapewnić mu specyficzne warunki do korzystania z zajęć szkolnych. Podstawowym zadaniem nauczyciela jest dbałość o to, aby uczeń z wadą słuchu mógł zawsze widzieć twarz osoby mówiącej. Stwierdzono, że dla osób niesłyszących największe trudności w zrozumieniu nauczycieli stwarzają następujące sytuacje: niewyraźna mowa i odwrócenie pedagoga plecami do klasy (21%), spacerowanie po klasie (16%), zbyt szybkie tempo mówienia (11%). Inne sytuacje zakłócające odbiór mowy to: pochycenie głowy nauczyciela, trudny do odczytania układ ust, własna nieuwaga (5%). W badanej grupie tylko (32%) osób nie miało wyżej wymienionych problemów.

Liczebność klas, do których uczęszczały badane osoby, to istotny element integracji. Aż 89% badanych stwierdziło, że zespoły klasowe, do których byli włączeni, były liczne. Jednak, według opinii badanych, duża liczebność klas nie jest czynnikiem utrudniającym naukę w systemie integracyjnym. Wśród przedmiotów sprawiających badanym największą trudność był język polski (53%). Według częstotliwości wyborów, trudna w opanowaniu była wiedza z przedmiotów ścisłych (matematyka, fizyka, chemia) oraz z języków obcych.

Stwierdzono, że wszyscy z badanych bardzo dobrze widzieli tablicę szkolną, a 47% z nich zawsze siedziało w pierwszej ławce. Obserwowano jednak (u 53% badanych)

„gubienie się” w toku lekcji. Najczęściej było one spowodowane: zmęczeniem w odczytywaniu z ust, niezrozumieniem materiału, brakiem bezpośredniego kontaktu z twarzą nauczyciela, szybką mową wykładowcy oraz własnym lenistwem, roztargnieniem, ogólnym zmęczeniem i dekoncentracją.

Zrozumienie słownej wypowiedzi nauczyciela ułatwiają różnorodne formy przekazu informacji oraz wskazówki pochodzące z otoczenia, które nadają znaczenie tekstowi słownemu. Do najczęstszych wskazówek przekazywanych przez osobę mówiącą zaliczono: wyraz twarzy, postawę, kierunek wzroku, gest i inne. Aż 42% badanych zarzuciło swoim nauczycielom niedbałość w tym zakresie. Ułatwieniem w odbiorze wypowiedzi słownej było zastosowanie wskazówek wzrokowych celowych, określonych jako materiały wizualne. Tylko 37% badanych stwierdziło, że pedagodzy stosowali szkice, obrazy, rysunki, napisy. Nieliczna grupa badanych podała, że nauczyciele szczegółowe partie materiału zapisywali na tablicy, co bardzo ułatwiało przyswojenie nowych treści programowych.

Nie obserwowano ścisłych kontaktów interpersonalnych z nauczycielami. Tylko 37% badanych podkreśliło zaangażowanie pedagogów i ich pomoc podczas lekcji, natomiast 26% badanych stwierdziło, że nauczyciele zupełnie nie byli zainteresowani nimi i ich potrzebami.

Powyższe wyniki potwierdziło określenie postaw nauczycieli wobec uczniów z wadą słuchu. W opinii badanych większość (80%) była traktowana w klasie na równi ze słyszającymi. Zaskakujący jest fakt, że pozostałe 20% badanych spotkało się z negatywną postawą wobec osoby niepełnosprawnej.

Pozytywne postawy wobec ucznia niesłyszącego wyrażano przez: zrozumienie potrzeb i ograniczeń jednostki z wadą słuchu, aktywizację do nauki szkolnej, dbałość o zachowanie odpowiednich warunków do odbioru mowy, zainteresowanie się i pomoc w rozwiązywaniu problemów tak szkolnych jak i domowych.

Na negatywne nastawienie nauczycieli wobec uczniów niesłyszących złożyło się: brak akceptacji, lekceważenie i niechęć do zrozumienia istoty problemu głuchoty i jej konsekwencji.

Dalsza analiza materiału empirycznego dostarczyła informacji na temat relacji uczniów niesłyszących ze słyszającymi rówieśnikami, uczestnictwa we wspólnych zajęciach, postaw wobec samego siebie, obowiązków. Ocena kontaktów z rówieśnikami wykazała, że 79% badanych określiło je jako pozytywne. Osoby te miały kolegów i koleżanki w różnych klasach oraz nie miały problemów w porozumiewaniu się. Większość badanych (53%) pragnęła zaliczać się do szerokiego grona społeczności szkolnej, była otwarta na wszelkie kontakty z nowymi ludźmi. Osoby te wykazywały dużą aktywność w rozwoju swych zainteresowań, prętnie współpracowały z rówieśnikami i starszymi, brały udział w różnego typu imprezach. Do najczęstszej formy spędzania czasu wolnego zaliczono: wycieczki, zawody sportowe, dyskoteki (16%), obozy harcerskie, festiwale (7%), konkursy, kino, teatr (5%). O szerokim zakresie wiedzy i zainteresowań świadczy uczestnictwo trzech osób w olimpiadach międzyszkolnych z historii, chemii i biologii.

Opisane formy aktywnego udziału niesłyszących w życiu społecznym nie dotyczy wszystkich badanych. Określono grupę 21% osób, które były nie akceptowane lub wręcz odsuwane od grupy szkolnej, w konsekwencji miały trudności w nawiązywaniu przyjaźni.

Należy jednak zaznaczyć, że grupa 26% badanych przyjęła postawę unikającą kontaktów interpersonalnych i aktywnego uczestnictwa w życiu.

Dla pełniejszego zobrazowania tego zagadnienia przedstawiono zestawienie procentowe danych empirycznych:

- 37% badanych chętnie przebywa w obu środowiskach,
- 37% jest pozytywnie nastawiona do środowiska osób głuchych,
- 16% osób niesłyszących wykazuje przychylniejsze postawy wobec środowisk słyszących,
 - żadne ze środowisk nie jest atrakcyjne dla 10% osób,
 - za osoby głuche uważa się 63% badanych, pozostała grupa nie utożsamia się z ludźmi głuchymi, pomimo ubytku słuchu powyżej 70 dB i więcej,
 - w stosunku do swych współpracowników badani wykazują pozytywne postawy, oparte na życzliwości, zrozumieniu, odczuwaniu akceptacji i sympatii z obu stron.

Badane osoby z wadą słuchu, biorące udział w integracyjnym systemie kształcenia, oceniają go pozytywnie (76% badanych), wymieniając jego zalety i wady. Tylko dwie osoby przyjęły całkowicie negatywną postawę wobec integracji, nie dostrzegając w niej żadnych plusów, wręcz dopatrując się samych wad. Opinie siedmiu osób podkreślały wiele plusów integracji, uważając, że system ten nie ma żadnych minusów.

Z zestawienia wyników i liczby wyborów wynika, że badani najczęściej podkreślali następujące walory integracji: rozwój mowy, ułatwienie kontaktów interpersonalnych, rozwój intelektualny, możliwość samorealizacji (w tym rozwój zainteresowań), przygotowanie do życia (zob. tabela 1). Do wad integracyjnego systemu kształcenia zaliczono: brak pełnej akceptacji społecznej, złe przygotowanie nauczycieli do pracy z dzieckiem niesłyszącym, trudności w porozumiewaniu się, obawa przed podporządkowaniem się niepełnosprawnym społeczeństwu słyszących, stawianie zbyt wysokich wymagań, którym mniej wytrwale i zdolne jednostki nie są w stanie sprostać (zob. tabela 1).

Tabela 1

Zalety i wady integracji

Wady	% wypowiedzi
brak akceptacji społecznej; złe przygotowanie nauczycieli do pracy z dziećmi głuchymi;	18
utrudniona komunikacja, ze względu na brak umiejętności migania przez słyszących; niebezpieczeństwo podporządkowania niepełnosprawnych; niepowodzenia szkolne dla mniej zdolnych i wytrwałych; narażanie się na docinki i przykre uwagi na temat głuchoty;	12
duży nakład pracy; wymaganie samozaparcia; przekonanie, że głuchy to upośledzony; zmuszanie do nauki śpiewu; wymaganie rozumienia mowy przy równoczesnym braku optymalnych warunków do jej odbioru	6
Zalety	
rozwój mowy; większy poziom wiedzy;	52
ułatwienie kontaktów interpersonalnych;	48
większa możliwość samorealizacji	30

rozwój intelektualny; przygotowanie do życia	20
zmniejszenie wyobcowania	12
szansa dla głuchych z normą intelektualną; wybór właściwego zawodu; szerszy udział w życiu publicznym; przełamanie przekonania, że głuchy jest upośledzony umysłowo; nauka wzajemnej pomocy; większa samodzielność i odpowiedzialność; dowartościowanie; rozwój osobowości; bliższe poznanie świata głuchych; możliwość traktowania niepełnosprawności jako stanu normalności	6

Tabela 2

Czynniki decydujące o powodzeniu integracji w świetle wypowiedzi badanych

Czynniki	% wypowiedzi
akceptacja i życzliwość	71
pomoc słyszących	52
poznanie języka migowego przez słyszących	18
cierpliwość i zrozumienie słyszących	12
kultura osobista obu stron	6
wczesne rozpoczęcie czytania	6
pismo jako nadrzędna forma porozumiewania się	6
decyzja o integracji winna być podjęta przez niepełnosprawnego	6
dobrany do charakteru ubytku słuchu aparat	6
poszanowanie możliwości indywidualnych bez zmuszania wzajemnego do dostosowania się do jednego ze środowisk	6
częste przebywanie w towarzystwie głuchych	6
walka i wytrwałość osoby niesłyszącej	6

Wśród czynników decydujących o powodzeniu integracji (tabela 2) najczęściej wymieniano: akceptację i życzliwość (71%) oraz pomoc ze strony ludzi słyszących (52%).

Często podkreśla się, iż wczesna rewalidacja dziecka z wadą słuchu w poradni specjalistycznej warunkuje integrację szkolną. Tymczasem kilkoro badanych, na podstawie własnych doświadczeń, stwierdza, że działania specjalistów z poradni nie są gwarancją osiągnięcia odpowiedniego poziomu dojrzałości szkolnej. „Moja matka nie korzystała z porad poradni, tylko uczyła liter, słów, zdań poprzez nazywanie rzeczy i zjawisk za pomocą pisma. Już w II klasie czytałem biegle ze zrozumieniem, a że czasem coś niewyraźnie powiedziałem i powiem dziś, to ma mniejsze znaczenie, bo gdy napiszę to niewyraźnie powiedziane słowo to i tak jestem przez słyszących rozumiana. W klasie VII nie było w bibliotece książek, które bym nie przeczytała, z naukowymi włącznie” (wypowiedź osoby badanej). Osiągnięcie wysokiego poziomu wiedzy przez badaną już w szkole podstawowej było uwarunkowane opieką rodziców, wczesną nauką w domu rodzinnym, a przede wszystkim dużym potencjałem możliwości i zdolności, których niestety nie posiadają wszystkie jednostki, zarówno te z uszkodzonym słuchem jak i słyszące.

Uwagi końcowe

Podsumowując wyniki badań należy stwierdzić, że osoba z wadą słuchu przybywająca w gronie słyszących, w sposób naturalny zmusza środowisko do szukania optymalnych form porozumiewania się z nią, rozumienia jej kalectwa, a równocześnie sama uczy się poprawnego systemu językowego oraz zachowań społecznie akceptowanych, kształtując swoje pozytywne postawy względem siebie i innych. Ponadto przebywanie w środowisku ludzi słyszących powoduje, iż staje się ona bardziej otwarta na otaczającą ją rzeczywistość i nabiera stopniowo pewności we wchodzeniu w coraz szersze układy międzyludzkie i sytuacje społeczne.

Niesłyszący wykazują umiejętność krytycznego spojrzenia na integrację, wyszczególniając jej zalety i wady, co jest wynikiem zebranych przez nich doświadczeń. Zdobywanie wiedzy w szkole masowej, pomimo dużego nakładu pracy, sprawia osobom niesłyszącym dużo satysfakcji, zadowolenia, kształtuje poczucie własnej wartości oraz umożliwia pełną samorealizację w dorosłym życiu.

Osobom niesłyszącym należy organizować na terenie klasy w szkole masowej odpowiednie warunki ich kształcenia, zgodnie z zaleceniami BIAP-u i zgodnie z wymogami rewalidacji, zasadami surdopedagogiki oraz nauczania zindywidualizowanego.

Postuluje się:

- wprowadzenie na wszystkich kierunkach studiów wybranych zagadnień z pedagogiki specjalnej,
- specjalistyczne przygotowanie nauczycieli szkół masowych, celem prawidłowego kierowania przez nich pracą szkolną dziecka niesłyszącego, adekwatnie do jego możliwości, potrzeb i ograniczeń,
- udzielanie indywidualnej pomocy rodzicom dziecka niesłyszącego.

BIBLIOGRAFIA

- Eckert U., *Współczesne formy i środki rewalidacji dzieci z wadą słuchu*, [w:] *Wybrane zagadnienia z surdopedagogiki*, Warszawa 1978
- Gałkowski T., *O integracji szkolnej uczniów z wadą słuchu*, [w:] *Dziecko z wadą słuchu w szkole podstawowej*, J. Wyczesany (red.), Kraków 1992
- Góral M., Kolyńska B., *Rehabilitacja małych dzieci z wadą słuchu*, Warszawa 1984
- Gunia G., *Funkcjonowanie grup specjalnych na terenie przedszkoli masowych*, Kraków 1988
- Kirejczyk K., *Z zagadnień surdopedagogiki*, Warszawa 1970
- Maciarz A., *Uczniowie niepełnosprawni w szkole powszechnej*, Warszawa 1992
- Périer O., *Dziecko z uszkodzonym narządem słuchu*, Warszawa 1992
- Stacewicz A., *Droga skutecznej rewalidacji dziecka z wadą słuchu*, Biuletyn Informacyjny 1985, nr 2